

שימוש באריזות נייר ובפלסטיק בפסח

- א. יסודות לדיני השימוש במוצרי פלסטיק
- ב. שימוש בפלסטיק למעשה.
- ג. הנאה מחמץ שאינו ראוי למאכל כלב
- ד. אכילת חמץ שאינו ראוי למאכל כלב
- ה. אכילה שאינה בכוונה

א. יסודות לדיני השימוש במוצרי פלסטיק

במשנה ברורה (סימן תנ"א סעיף כ"ד ס"ק קמ"ה 'וכן המחופין בבדיל'): "ר"ל אפילו הן חדשים וג"כ מטעם הנ"ל שפעמים הציפוי ע"י סובין או שחיפה כלים ישנים ועיין לעיל בסי"ג ובמש"כ שם ס"ק עז ושם כתב: "ואח"כ מגעיל כל הכלי: וכלים ישנים שתשמישן בכלי ראשון שחיפן בבדיל מעיקר הדין היה אפשר להתירן בלא הגעלה לפי שדרך הוא שמחממין הכלי כ"כ באש מבחוץ עד שהעופרת יותך מבפנים וזה גופא במקום הגעלה הוא כמבואר בסעיף ד' אלא לפי שהאומנים לפעמים עושין במהירות זה הציפוי ואינו עולה בכל הכלי לפי שלא הרתיחו אותו יפה מתחלה לכן יש להחמיר תמיד ולהצריכם הגעלה ומ"מ בדיעבד אם נשתמש בהם בלא הגעלה אין לאסור התבשיל ובפרט כשהכלי אינו בן יומו".

ובסוף ס"ק עו הוסיף: "אבל בטלאי שהוא נדבק ע"י האש כמו שדרך לעשות בכלי בדיל שנקבו שמטיפין עליהם ברזל שניתך באש הרי הם נכשרים בהגעלה וא"צ להניח גחלים על הטלאי אף אם קדמה בליעת האיסור בכלי לפי שעל ידי חום הבדיל נשרף כל ממשות האיסור שתחתיו אם ישנו" וכו'. ובחיי אדם כלל קכ"ה סעיף י': "כלי שיש בו טלאי ואינו דבוק יפה בענין שיש לחוש שמא יש שם חמץ בעין צריך להרחיב הסדק כדי שיוכל לנקרו היטב או שצריך ללבן אותו מקום עד שבוודאי אם יש שם איזה חמץ ישרף ויהיה לאפר דהיינו שילבן עד שניצוצות נתזין הימנו... ואם הטלאי הוא שהתיך לתוכו בדיל או כסף, אם כן נשרף גוף האיסור, ואם כן אין חילוק אם קדם הטלאי או לא, ואין צריך ליבון. וכלים שמחפין בבדיל יש מחמירין שצריכין הגעלה אחר כך מפני שהאומנין אין מדקדקין ללבן הכלי כדן ויש לחקור אצל האומנין (והנה חקרתי שהגם שמלבנין הכלי כדי שיקלוט הבדיל אבל ידות הכלים אין מלבנים ולכן צריכים לזהר עכ"פ להגעיל את הידות, והיותר נכון להגעיל לאחר הציפוי)".

ב. שימוש בפלסטיק למעשה

בעקבות דברים אלו, יש לדון בדינים של כלי פלסטיק בפסח ובימות השנה בחם ובקר.

נסביר בקצרה את תהליך ייצור הפלסטיק (שם כולל לכל החומרים מסוג זה, אף שלמעשה ישנם סוגים שונים). חומר הגלם הבסיסי הוא PS (החומר הבסיסי בתעשיית הפלסטיק כולה) ואתו מערבים חומרים נוספים על פי צרכי הפלסטיק המיועד כגון: שמן ממקור שאינו ידוע, שומן מן החי, או צבעים שאולי מקורם מהצומח ואולי יש בהם חשש חמץ. כאשר בחלק מהסוגים - בעיקר בסוגי פלסטיק המיועדים לאוכל מצונן, מוכנס שמן כדי ליצור פלסטיק נושם.

בעת תהליך ייצור כלי פלסטיק, מגיעה תערובת החומר כולה בשלב מסוים לטמפרטורה של מאות מעלות חום, כך שכל חומר אורגני מתכלה לחלוטין.

(כלים ממוחזרים יכולים להיות עשויים ממגוון גדול של סוגי פלסטיק ובחלקם ודאי היה מוצר שאינו כשר חם או כבוש, אך הם משמשים רק לתעשיית פלסטיק קשיח כארגזים וכדומה, ולעולם לא לתעשיית המזון).

ועל פי המבואר במ"ב דלעיל שבמקום שהעופרת מותכת באש אין צריך להניח גחלים כיוון שעל ידי החום נשרף הכל, גם בפלסטיק שנעשה בחום עצום, לא נשארת ממשות ואם כן, אין צורך לחשוש.

ג. הנאה מחמץ שאינו ראוי למאכל כלב

בפסחים (מ"ה:): "תנו רבנן הפת שעייפשה ונפסלה מלאכול לאדם, והכלב יכול לאוכלה - מטמאה טומאת אוכלין בכביצה, ונשרפת עם הטמאה בפסח. משום רבי נתן אמרו: אינה מטמאה". וכתב הרי"ף שדין זה קיים רק כאשר הפת 'נפסלה מלאכול לאדם' אבל הכלב עדיין יכול לאוכלה, שכן אם היא נפסלה גם ממאכל כלב, לכולי עלמא פת זו אינה צריכה שרפה. אם כן, מאכל שנפסל מאכילת כלב, אין צורך לשרפו עם שאר החמץ, אבל יש לדון מה מותר לעשות בו: האם דינו כמאכל כשר לפסח ומותר אף לאוכלו או שיש לו עדין גדר איסור הנאה וכדו'.

בפסחים (כא:): "חרכו קודם זמנו מותר בהנאה אפילו לאחר זמנו", ותוספות כתבו (ד"ה 'חרכו'): "כגון שנפסל מלאכול לכלב". פסק השלחן ערוך (סי' תמ"ב סעיף ג'): "בגדים שכבסו אותם בחלב חיטה וכן ניירות שדבקו אותם בחמץ וכל כיוצא בזה - מותר לקיימן בפסח שאין צורת החמץ עומדת".

ובהמשך (סעיף ט'): "חמץ שנתעפש קודם זמן איסורו ונפסל מאכילת הכלב, או ששרפו באש קודם זמנו ונחרך עד שאינו ראוי לכלב... מותר לקיימו בפסח".

חיי אדם כלל קכ"א סעיף ה': "בגדים שמכבסים בחלב חיטה שקורין "קראכמעל" מותר לקיימן, ומ"מ אסור להציען על השלחן אם יש איזה ממשות עליהן בענין שיהיה חשש שיפרך קצת, וכל שכן שאסור לתת לתוכן קמח של פסח".

ובסעיף ז': "דיו שבישלו בשכר קודם פסח, מותר לכתוב בו", וכו'.

ובמ"ב ס"ק ט"ז: "מותר לקיימן" - מ"מ אסור להציע בגדים המכובסים בחלב חיטה על השולחן דלפעמים נמצא עליהן קצת ממשות מהחמץ ויש לחוש שמא יפרך קצת מהן לתוך המאכל" וכו'.

ובמ"ב ס"ק מ"ג: "מותר לקיימו" - וה"ה דמותר בהנאה אבל באכילה אסור מדרבנן עד אחר הפסח ואע"ג דאכילה שאינה ראויה היא דהא נפסל לכל מ"מ כיון שהוא רוצה לאכול אסור דהא אחשביה

ודווקא בזה דאחשביה אבל אם נפל ממילא חמץ זה שנפסל מאכילת כלב לתוך המאכל אפילו רק ברובו אין לאסור" וכו'.

נמצא, שחמץ שנפסל מאכילת כלב, מותר בהנאה. מכיוון שכל חומרי הניקוי למיניהם, משחות ועליים, דבק נוזלי וכדומה - נפסלו ממאכל כלב לפני הפסח, מותר להשתמש בהם בפסח.

ד. אכילת חמץ שאינו ראוי למאכל כלב

הר"ן (ה: בדפי הרי"ף ד"ה 'חרכו') סובר שאין איסור באכילת חמץ שנפסל ממאכל כלב לפני זמן איסורו, כיוון שיצא מתורת 'אוכל' ודינו כעפרא דארעא. הוא מוסיף שמשלשון הגמרא שהתירה הנאה מחמץ שנפסל ממאכל כלב ולא נקטה לשון אכילה, אין קושיה, כיוון שאין דרך לאכול חמץ שנפסל ממאכל כלב.

לעומתו, סובר הרא"ש (פ"ב) שגם חמץ שנפסל ממאכל כלב אסור באכילה, וזה לשונו: "יש שרוצים לומר לאו דוקא הנאה דהוא הדין נמי אכילה דעפרא בעלמא הוא. ולא מסתבר דאע"פ דבטלה דעת האוכל אצל כל אדם מ"מ כיון דאיהו קאכיל ליה אסור".

כלומר, לדעת הרא"ש, מאכל שנפסל מאכילת כלב אסור באכילה, מפני שהאכילה עצמה היא 'אחשביה'.

ה. אכילה שאינה בכוונה

לפני שנדון בדין זה למעשה, יש לברר אם יש לאסור מדין 'אחשביה' רק אם האדם מתכוון לאכול את דבר האיסור, או אפילו אם יש חשש סביר שהאדם יבלע את האיסור בלא כוונה, ומה הדין אם אין כוונתו כלל לאכילה.

ב'פסקי התוספות' (ע"ז פ"ב סי' סא) דן אם מותר להשתמש בדי שנותנים בו יין נסך, וזה לשונו: "דיו יבש שנותנין בו יין ואפילו צלול לפירוש ר"ת דסתם יינן מותר בהנאה, אך יש להחמיר לפי שבעודו לח נותנו לפיו הקולמוס", ומדבריו אנו למדים שאיסור 'אחשביה' הוא גם כשאין כוונה ממשית לאכול את דבר האיסור.

ה'תרומת הדשן' (קכ"ט) דן אם מותר להשתמש בדי שעשוי משכר שעורים בפסח, וכתב שמותר להשתמש בו, ושאינן לאסור מפני החשש שמא יכניס הסופר את הקולמוס לפיו ויבלע מעט מן הדיו, משום שהרא"ש אסר מדין 'אחשביה' רק כשיש רצון לאכול את הדבר האסור, אבל אם אין רצון כזה - אין לאסור מדין 'אחשביה', וזה לשונו:

"דנראה דהא דאסרי גאונים דלעיל חמץ שחרכו קודם זמנו באכילה, היינו משום דכיון דמחשבינן ובעי למיכליה לא איפסיל לדידיה מאכילת אדם, וכ"ש מאכילת כלב. וכן משמע פשוט לשון אשירי לעיל. אבל במה שנותן הקולמוס בפיו כדי להחזיקה, ואגב זה טועם מן הדיו בלא כוונה לא מחשבינן בהא מידי".

בעל תרומת הדשן כותב שהיתר זה הוא גם אליבא דהתוספות משום שהתוספות אסרו רק ביין נסך, משום שליון היה שם של איסור לפני שהתערב בתערובת, אבל אין לאסור חמץ לפני זמן איסורו, כיוון שלא חל עליו איסור.

וכן פסק השלחן ערוך (תמ"ב ס"י) שמוותר בפסח לכתוב בדי שעשוי משכר שעורים, ובמשנה ברורה (ס"ק מ"ה) הביא את טעמו של התרומת הדשן שאין חוששים שמא ישכח הסופר וייתן

את קולמוסו לתוך פיו כדרך הסופרים, כיוון שגם אם יעשה כך - לא יעבור על איסור, שהרי אין בכוונתו לאכול את האיסור, ולכן הוא אינו בגדר 'אחשביה'. החזון אי"ש (מועד סי' קטז ס"ק ח) התיר לחולה שאין בו סכנה לקחת בפסח תרופות שטעמם פגום על אף שמעורב בהם עמילן חמץ, משום שכוונת האדם היא על החומר המרפא ולא על העמילן, ומשום כך אין בזה דין 'אחשביה'. כיוון שהאוכל אינו רוצה כלל להכניס את העמילן לגופו, ומה גם שהוא אינו מכניס את העמילן לגופו אלא רק את טעמו של העמילן, ולפי סברא זו גם לבריא מותר.

למעשה מובא בשם החזון איש שהתיר רק לחולה שאין בו סכנה, ואילו למי שיש מיחוש - אסור, ומנהג ישראל קדושים לחשוש לכתחילה בתרופות בפסח. ומה שהתיר ה'תרומת הדשן' בדיו, אינו דומה כלל, מאחר שהוא סובר זאת רק כאשר יש חשש שמא יכניס לפה, אבל כאן שודאי יכניס לפה לא התיר, ובנידון דיין מדובר שודאי שהוא יכניס את התרופה לפיו, וכונתו לאכול את החמץ הנוקשה. וקשה להגיד שאינו מתכוון לבלוע את כל התרופה ביחד, וכונתו רק לחומר הפעיל, כאשר א"א לקחת רק את החומר הפעיל.

נייר ומוצרי במוצרי נייר פעמים רבות מעורב עמילן, וייתכן שעמילן זה הוא חמץ. היות ואפשר לייצר עמילן מכמה גידולים כגון: חיטה (=חמץ), תירס (=קטניות), תפוחי אדמה וטפיוקה. השימוש בעמילן נעשה כדי לדבק את סיבי הנייר וכן כדי להחליק אותו מבחוץ (בנייר סופג לא שמים מבחוץ).

את מוצרי הנייר מייצרים מתאית נקייה או מנייר ממוחזר. בתהליך ייצור נייר מנייר ממוחזר - הנייר הממוחזר נשטף במים ומתפרק וחוזר למקורו (סיבי נייר). בבדיקות מעבדה לא נמצאו שאריות של עמילן בסיבי נייר בתהליך המחזור. בתהליך ייצור הנייר מוסיפים לסיבים כימיקלים שלא ראויים לאכילה (בדרך כלל מנפט), חומרים מלבינים וחומרים מדביקים (לפעמים עמילנים) ולאחר מכן מחממים את הנייר (בחלק מהמקומות החום מגיע ל-600 מעלות!).

יש הסוברים שגם אם העמילן הופק מקמח, אין להחמיר בדבר זה, משום שהצלחת אינה ראויה למאכל כלב, וגם אם המאכל יבלע מן העמילן, ודאי שכוונתו של האדם אינה לאכול אותו ומשום שברוב המקרים העמילן שמשתמשים בו אינו מופק מחמץ. וזה לא כשבמ"ב שהבאנו לעיל כתב שבגדים שהחליקו אותה עם עמילן חמץ יש לחשוש לשים אותם על גבי השולחן אפילו במקום שלא רואים שיש בהם ממשות כדברי החיי אדם.

לכן, בכלים חד פעמי נייר/קרטון, כגון קרטוני חלב, נייר סופג, מנג'טים, נייר אפיה, הנייר המשמש לרידוד המצות, ונייר ארזות המצות - יש לחוש לכך. כמו כן אין להניח דברים חמים על גבי קרטונים ובפרט קרטון ביצים (מאחר שגם אם אין בנייר עצמו עמילן, לעיתים הביצים המלוכלכות השאירו חמץ בעין על גביו). אבל בכל מוצרי נייר האחרים, כגון מפיות נייר טישו וכדומה שלא באים במגע ישיר עם אוכל - אין לחשוש כלל.